

Ökoriigi paneelis arutasid Rea Raus, Linnar Viik, Roy Strider ja Vahur Tõnisoo Ulla Preedeni modereerimisel selle üle, kas ja kui öko Eesti õigupoolest olema peaks ning mis kasu võiks Eestile tõusta süvenevast ökomajandusest ja -elust.

Vahur Tõnisoo: ökoriik on ilus unistus ja Eestis on osa piirkondi, kus see väga hästi juba toimibki. Saaremaal on kõige rohkem mahepinda, Hiiumaa on hea potentsiaaliga, Võrumaal on väga palju ettevõtteid, kes tegutsevad mahevaldkonnas. Samas on teised piirkonnad, kus laiuvad sajahektarilised intensiivtootmisega põllud. Ka see pole halb, nad maksavad maksud, suurendavad ekspordi, annavad inimestele tööd. Meil on ökovaldkonnas palju eeldusi ning see võib olla meie suur võimalus.

Roy Strider: Eestis on 17% kogu põllumajandusmaast mahe ning see arv on kogu aeg kasvanud. Eesti on oma mahepõllumajanduse osakaalu poolest Euroopas kolmandal kohal ja maailmas viiendal. See on peaaegu sama hea nagu oleksime viie rikkama hulgas ja see on tõepoolest rikkus. Intensiivtootjate ettevõtlikus on muidugi tunnustatav ja on tore, et suur osa sellest toodangust läheb ekspordiks, aga need väetised ja mürgid, mida intensiivtootmises kasutatakse, jäävad ju siia. Ka praegu on ajalooliste intensiivtootmispiirkondade põhjavesi juba saastunud. Kõige tõsisem lähituleviku probleem on selles, et kogu maailmas on puudu puhtast veest, õhust ja toidust. See toob kaasa rahvaste rände, mille kõrval praegune pagulaskriis on ainult väike eelmäng. Jah, võibolla on inimestel plaan A ja plaan B. Aga meil on ainult üks planeet, meil ei ole planeeti B. Vili läheb laeva, aga mürgid jäävad meile.

Vahur Tõnisoo: Nõukogude ajal oli teadmatust taimekaitsevahendite ja pestitsiidide kasutamisel väga palju. Hoopis erinev on olukord nüüd, mil kasutatavaid aineid põhjalikult testitakse ning masinad on väga täpsed. Preparaadid on nii kallid, et keegi ei taha neid mingil juhul kasutada rohkem kui hädapärast tarvis. On väga äärmuslik nimetada kõiki taimekaitsevahendeid mürkideks. Aga fakt on see, et põllumajandus on majandus ning selle toimimiseks on väga tarvis, et joone all nähakse plussmärgiga numbrit. Seni kuni on taimehaigusi ja kahjureid, kes võivad saagi sisuliselt hävitada, nende vastu ka võideldakse. Vastasel juhul see ettevõtte ju edasi toimida ei saa.

Rea Raus: Suurte koguste ja üha suuremate kasuminumbrite juures peaksime vaatama probleemi holistlikumalt. Ka väärtused ja elukvaliteet on olulised. Praegu tundub, et uusi taimekaitsevahendeid tuleb aina turule, et siis kümne aasta pärast tõdeda, et sellega on tekitatud tegelikult suur jama.

Roy Strider: Kui me jõuame ükskord ökoriigini, siis saab Eesti üle maailma tekitada endale kuvandi, et peaaegu kõik mis siit tuleb, on mahe, tervisele kasulik ja eetiliselt toodetud. Made in Estonia. See annaks meie majandusele uue hoo sisse. Praegu meie majandus lonkab seetõttu, et meil ei julgeta olla innovaatilised. Sörgitakse teistel sabas.

Rea Raus: Innovatsioon on küsimine, et kuidas me oma elu saame sättida erinevatele alustele kui me seni oleme seda teinud. Tehnoloogiline innovatsioon on alles kolmandajärguline.

Linnar Viik: Innovatsioonist rääkides ootame me lühiajalisi ja kiireid muutusi. Aga inimeste mõtteviisi muutumine on pikaajaline protsess. Praegu on ökoeluviis trend, mis on kasvanud kriitilise massini. Ökotoodete hinnast rääkides tegime oma kohvikus lihtsad kalkulatsioonid ning arvutasime, milline

oleks kulu siis, kui võtaksime tooraine kolm korda nädalas Tartust hulgiladudest ja milline siis, kui ostame kohalike tootjatelt. Kokkuvõttes tuli hind Tartust toorainet tuua kallim. Olen märganud, et osade inimeste jaoks on justkui indulgents see, kui ta läheb ökospaasse küüsi lakkima või oma lapsele ökopoodi ökošokolaadi ostma. Sellised ärimudelid ei saa kaua kesta

Vahur Tõnissoo: Ökoriik on täiesti innovaatiline majandusidee. Aga, meil on küll 17% põllumaad mahe, kuid ökooteid müüakse poes ainult 1,6%. Ka maainimesed sõidavad nädalavahetusel suurtesse ketipoodidesse. Aga kohalikel väikestel mahtootjatel on väga keeruline jõuda kettide lettidele. Mina arvan, et see ongi üks peamisi takistusi ja selle suunaga tulebki tegeleda.

Meelis Mõttus (publiku hulgast): Kui meil oleks selline piim, nagu möödunud sajandi alguses, siis ei peaks poliitikud meie piima müüma, vaid ostjad oleksid ise hoovi peal. Praegune olukord tekkis siis, kui piimandus muutus sisuliselt monopoolseks. Väga keeruline on olnud selles sektoris olla innovaatiline. Jutt, et inimesed ei jõua ökooteid osta, sest need on kallimad, on mõneti müüt.

Rea Raus: Ameerikas uuriti väikeseid linnasid ja võrreldi neid linnu, kus olid suured supermarketid nende linnadega, kus olid väikesed poed ja kohvikud. Selgus, et keskmiselt kaob piirkonnast üle 250 töökoha, kui sinna ehitatakse supermakert: tehingute arv väheneb, kodanikuaktiivsus väheneb, väiketootjate arv väheneb.

Roy Strider: Tänapäeva teadus on natuke müüdav: uuringud võivad viidata, et A ja B mürk polegi väga mürgised, aga kui kokku panna, siis on väga mürgised. Teine uuring jälle väidab, et need on umbes nii mürgised nagu õunamahl ja lehmapiim ja neid võib süüa, juua ja padja sisse panna.

Rea Raus: Ka teaduses peame rääkima väärtustes. Teadus on müüdav, ja seetõttu on turul nii palju vastakaid teadusuuringute tulemusi. Küllalt on räägitud GMO-dest ja sellest, kuidas suurtootjad on rahastanud uuringuid, mis nende ärile soodsamad on. Elame maailmas, kus me enam ei tea, mis on tõde. Me ei saa ainult kuulata, mida meedias räägitakse, vaid peame mõtlema ka oma peaga. Ökoriik ei tähenda ainult puhast põllumaad ja puhast toitu, vaid terviklikku mõtlemisoskust ja enda ümber valitsevate terviküsteemide nägemise oskust. Kui inimesel tekib tervikvaade enda ümber, siis võib ka arhitekt või ehitaja olla holistlik ökoriigi tegija.

Rando Värnik (publiku hulgast): Me peaksime majanduses otsima mitmekesisust. See, et hakkaksime ökoriigi kuvandi loomisega tegelema on väga õige, aga tuleb vaadata selle idee jätkusuutlikkust. Meil on vaja toitu ja ellu jääda ka konkurentsikeskkonnas. Ökoriik on tulevikuteema, aga seda ei saa panna kaardile number üks.

Vahur Tõnissoo: Mulle meeldib, et jõudsime väärtuspõhise lähenemiseni. Väärtuste muutmine on üldse kõige keerulisem protsess. Ühed räägivad, teised tahavad ja kolmandad on need, kes hakkavadki tegutsema. Siis hakkab see asi ükskord tööle. Väärtus peabki jõudma tegudesse.

Rea Raus: Ökoriik tähendabki jätkusuutlikku riiki. Kui selle termini juurde minna, siis pole tegu niššiga, vaid see on globaalne trend. Peame arvestama looduse ja inimese tervisega nii majanduses kui kõigis teistes tegevustes. Ökoriik võrdub jätkusuutliku arenguga.

Linnar Viik: Minu meelest on ökoriik riik sinus eneses ja iga inimene saab ise seda endas kanda ja neid väärtuseid elada. Olen enda puhul tundnud, et kogu maailma korda ei saa teha. Aga saab iga päev natukene teha ja eeskätt iseenda ümber.

Roy Strider: Peame aru andma, et me mitte ei lähe mõnikord loodusesse, vaid olemegi looduses. Ökoriik peaks olema number üks teema Eestis. Taani astub väga julgelt sellel teel: Kopenhaageni koolid ja lasteaiad on 100% mahetoidul. Me peame muutma järel sörkimise kommet ja ise ees minema. Me peame ära kasutama selle aja akna, mis on praegu antud. Kui meil on midagi nii erakordset, siis muutume huvitavaks rahvaks kogu maailmale, turismis, majanduses jne. Peame tekitama olukorra, kus ökoriik on väga kasulik kõigile eluvaldkondadele, isegi kui see on algselt mõeldud muudeks asjadeks.

Raha ei ole ja raha ei tule

Rahapaneelis arutasid Ragner Lõbu, Tea Varrak, Rein Järvelill ja Kristjan Andre Kuldar Leisi modereerimisel selle üle, mida teha selleks, et maapiirkondades oleks rohkem raha. Vaieldi selle üle, kes loob raha ning mida rahaga täpselt ette võtma peaks.

Ragner Lõbu: Olen ise lähtunud põhimõttest, et pigem võiks raha vajadus väheneda kui et raha hulk suurened. Sellest tuleb suurem sõltumatus ja vabadus.

Rein Järvelill: Kus on raha? Vaadagem, Harjumaal on SKP inimese kohta ca 21 000 ja Võrumaal 8 000. Tallinnlase keskmine palk on 1442. Meremäel 817. Elanikke on Viimsi vallas 800 inimest km² kohta, Meremäel on 8 km². Raha on Harjumaal.

Tea Varrak: Me ei peaks vaatama, millises vallas on raha rohkem ja kus vähem. Me peaks Eestit vaatama tervikuna, sest vahemaad on siin ju nii väikesed. Peaksime mõtlema, et kuidas Eestisse tuua rohkem raha. Me peame mõtlema, kuidas käituda nii, et meil oleks võimalikult palju ettevõtlikke inimesi, kuidas vääridada tootmist, kuidas kallimalt müüa ja kuhu müüa. Siin pole vahet, kus toimub tootmine. Point on hoopis mujal. Tegelikult peaksime mõtlema ka selle peale, kuidas kaasata haridusasutusi, kuidas tootearendusse panustada, kuidas paremini müüa, ligi tõmmata teadmisi. Seda saab teha ühiselt ja koos mõeldes.

Kristjan Andre: Mingi tasakaalutus tekib regioonide vahel paratamatult. Lahendada tuleks nõudlusprobleem majanduses. Kui on töajõupuudus, siis ei saa olla lahendus selles, et teeme rohkem ettevõtteid. Lahendus on see, et riik kulutab rohkem defitsiitselt.

Ragner Lõbu: Aga kas kohalikud omavalitsused on teinud midagi, et ettevõtlus piirkonnas kiiremini areneks. Minu meelest on üldine mentaliteet, et vaene on parem olla, siis saab rohkem abirahast.

Rein Järvelill: Euroopa Liidu toetustest rääkides, siis Euroopasisene regionaalpoliitika on olematu. EL eelarves jagatakse ümber 1% SKPst, millest suurema osa moodustab ühtne põllumajanduspoliitika. Seega lähevad toetsed sinna tagasi, kust raha pärineb ehk suurematele riikidele. Absoluutnumbrid on tõesti meie jaoks suured, kuid majanduse ümberkujundamise mõttes on need summad väikesed, et nendega midagi olulist muuta. Väikest raha võiks jagada palju lihtsamalt – programmipõhiselt, rohujuuretasandil. See raha antaks läbi riigieelarve nt omavalitsustele, kes näevad ja teavad, milliseid investeeringuid on vaja teha. Siis ei lähe raha mitte sinna, kuhu seda saadakse, vaid sinna, kuhu seda vaja on.

Tea Varrak: Mina arvan, et EL raha põhimõttes vaja ei ole. Õige äri seisab püsti siis, kui ta ei ela toetustest. Raha peaks minema ainult arengu kiirendamiseks mitte selleks, et ära elada või katta püsikulusid või jooksvaid kulusid. Kui raha tuleb, mingi ainult selleks, et võimendada ja kiirendada teatud arenguid. EAS-i taotlejad suhtuvad tihti toetusesse nii, et tulevad taotlema ainult EL raha pärast. Muidu ei teekski midagi. Toetan raha paigutamist rohujuure tasandil, aga siis peavad olema kindlasti mõõdikud, mis prognoosivad ja hindavad tehtud investeeringu tulemuslikkust. Ning kui tulemust ei ole, tulebki raha tagasi maksta.

Ragner Lõbu: Meil on ka ideede puudus investeeringute tegemiseks. Natuke aralt julgeme me oma asja ajada ja väga tahame ajada sellist asja, mida on kuskil juba palju ja edukalt tehtud.

Rein Järvelill: Rahasüsteem oma reeglitega on tekitanud olukorra, kus Hispaanias ja Kreekas on tohutu tööpuudus, toimumas on brexit. Need eelarve- ja rahareeglid, mis kehtivad euroalal ja Eestis, me pikalt edasi minna ei saa. Püüame küll saavutada mingit tasakaalu, kuid jõuame oma maksusüsteemiga sinna, et hangume ja jääme paigale tammuma.

Kristjan Andre: Kuna sakslased on konkurentsivõimelised, siis nad saavad Kreekasse, Portugali jm oma kaubad ja neile jääb ainult võlg. Sellisel kujul ei ole praegune süsteem kuigi jätkusuutlik.

Kuldar Leis: Kuidas on rahvaarvu vähenemine ja raha hulk omavahel seoses?

Ragner Lõbu: Noori tõmbab siit minema võimaluste ja valikute vähesus. Kui sa Kagu-Eestis ettevõtja oled, siis sa pead oelma väga mitmekülgne ja tegelema paljude asjadega, mida suurtes keskustes saaks tellida ka näiteks teenusena.

Tea Varrak: Noored peavadki ära käima ja välismaal silmaringi avardama. Aga siis peaksid nad tagasi tulema. Oluline on jälgia, et tehtaks ka maapiirkondadesse investeeringuid, et oleks, mille juurde tagasi tulla. Toota saab igal pool ja väga mitmekesiselt – ka käpikuid saab toota.

Kristjan Andre: Vaba liikumine on hea, aga alles oli aeg, mil äraminek polnud vaba valik vaid sunnitud, sest tööd ei olnud kusagil.

Kuldar Leis: Eesti suur probleem on ka selles, et meil on puudu pikaajajline vaade. Näide sellest on Tallinn-Tartu maantee, mida ei saa praegu ehitada, sest projekti ei ole. Ärme räägimegi sellest, et ehitus on kõigi nende aastatega kümneid kordi kallimaks läinud. Ammu pidanuks see projekt olemas olema.

Meelis Mõttus (publiku hulgast): Paljud valdkonnad on monopoolses seisundis ettevõtjate poolt mõjutatud. Sa ei saa tegeleda selliste asjadega, millega saab su naaber 10 km kaugemal Lätimaal ja niššitootmine on seetõttu pärsitud. Keegi ei saa vaielda, et muutus, mis on Eesti õlleturul kaasa tulnud väiketootjate lisandumisega, poleks märgatav ja hea. Aga miks nad juba 15 aastat varem pole saanud tegutseda? Sama küsimuse saab esitada ka mitmete teiste tootmisvaldkondade kohta.

Tea Varrak: Oma arvamus tuleb ühiskondliku tegevuse ja kogukondade kaudu aktiivsemalt välja öelda. Seda tehaksegi üha aktiivsemalt. Kui näiteks kuus ülikooli on pannud seljad kokku, siis ei saa riik kõrvu sulgeda.

Rein Järvelill: Rahast rääkides tasub vahel mõelda ka nii, et import on parem kui eksport. Kui me impordime, siis saame vastu ainult raha, aga päris ressursid viime välja. Ühel hetkel oleme seetõttu

väga õnnetud oma paberikuhjaga. Tasuks mõelda, et mida teha selleks, et raha, mida me pakume muutuks ihaldusväärseks.

Kuldar Leis: kuidas muuta mentaliteeti noorte hulgas, et nad ei õpiks mitte palgatöötajaks selle lootusega, et saada püsiv töökoht ja püsiv palk, vaid et nad õpiksid ettevõtlikuks?

Tea Varrak: Mul on hea meel, et riik on loonud programme ja toredaid konkursse inseneeria ja ettevõtlikkuse propageerimiseks. Seal need noored näevad, kas talle istub see asi ja kas pisik hakkab külge. Me lõime Mektory üliõpilaste jaoks, et nad saaksid pisiku sisse, õpiksid prototüüpima, aga tegelikult käivad meie juures täna ka lasteaialapsed. Alustada tulebki varasest-varasest noorusest.

Rein Järvelill: Tegelikult me ju ei pea raha ümber kantima põhjast lõunasse. Ainult siis peame, kui tahame, et Lõuna-Eestis oleks ka inimväärne elu. Väljaspool Tallinnat on lihtsalt mitukümmend korda keerulisem kõike teha – nõudlus on väiksem, tegijaid on vähem, kaugused on suuremad.

Kristjan Andre: Rein räägib agregeeritud nõudlusest. Kagu-Eestis on puudus üleüldisest nõudlusest majanduses.

Tiit Niilo (publiku hulgast): mis asjad on maal need, millele lisaväärtust anda ja mille peal lisaväärtust kosutada: toidutootmine, metsandus, turism. Aga siin me oleme ebavõrdses olukorras Euroopas. Kui tahame toota välisturule, siis sellist olukorda, nagu Eesti maakatel, ei ole ühelgi teisel euroopa riigil. Mujal on toetused kaks korda suuremad. Kas samal turul ebavõrdses olukorras saab toota võrdsel moel? Mis on need võimalused, mis annaksid Eestile võimaluse olla ebavõrdses tingimustes konkurentsivõimeline?

Kõik on läbi

Kui tume on maaelu tulevik ning kas Kagu-Eestil on veel lootust, arutasid Mait Klaassen, Rando Värnik, Andres Oopkaup ja Ivika Nõgel. Arutelu juhtis Tiit Niilo.

Mait Klaassen: Iseseisvusaja jooksul on õpilaste arv Kagu-Eesti koolides vähenenud poole võrra. Ära on läinud noored ja lapsed. Lahkunud on kolme maakonna peale 27 tuh inimest. Praegu on näiteks Põlvamaale jäänud 28 tuh inimest. Ka sünnitusealisi naisi on poole vähem.

Rando Värnik: Kõige suurem probleem on, et piirkonnas pole ettevõtjatel võimekust pakkuda konkurentsivõimelise palgaga töökohti. Pealinnast ja nõudlusest kaugemal peaks keegi tulema appi, et saaks toota ja pakkuda teenust konkurentsivõimelise hinnaga. See suhtumine, et ümberjagamine pole mõistlik, ongi põhjus, mis viib inimesi ära.

Ivika Nõgel: Alati otsitakse Kagu-Eesti kohta kõige negatiivsemat statistikat. Aga tegelikult on ka positiivseid trende. Näiteks välisrände tasakaal on väga hea märk. Maaelu maine uuringud 2005. ja 2015. aastast näitavad, et maaelu maine on väga palju positiivsemaks muutunud. Inimestel on valmisolek maale tulla, tegudeni jõutakse väikese viitega. Aga loomulikult on töökoht siin piirkonnas kõige olulisem: kõige parem, kui sa oled ettevõtja, teine hea võimalus on kaugtöö (paljud tulijad ongi kaugtööl) ja kõige kehvem variant on palgatöö. Valitsus võiks eeskujuga võtta Soomest, kus tööandjad saavad maksuvabalt kompenseerida maapiirkondades elavate inimeste töölesõidukulu.

Rando Värnik: Kui rääkida, et mis on peamine maal elamiseks, tuleb rääkida põhjusest ja tagajärjest. Meil peab olema töökoht, et me saaksime sissetuleku ja siis on vaja teenust, kuhu teenistust panna. Kõik saab alguse töökohast ja selle võimekusest maksta palka. Nagu enne räägiti, võiks ka võõrsil töötajad kaaluda koju tulemist kui palk oleks vähemalt 7 eurot tunnis. Kindlasti, kui on töökoht, peab seal kõrval olema ka lasteaed ja kool ja kõik teised teenused, et rahulikult selles piirkonnas elada.

Mait Klaassen: Kui ma lähen hommikul Võrumaalt Tartusse tööle, siis ma näen, kui palju tegelikult inimesi iga päev sõidab Võrust Tartusse tööle. Kui ma võrdlen Võru tööstuspargi ja Tartu ümbruse tööstusparkide situatsiooni, siis siin on väga vaikne aga Tartu ümbruses on park-pargis kinni. Piirkonda jäämise määrab see, kas on olemas töökoht, kus piisavalt teeniks. Kui see on olemas, on järgmine vajadus kool ja lasteaed. Ärge arvake, et ükski vallavanem on nii loll, et ta paneb lihtsalt kooli kinni. Kool pannakse kinni nuttes. Enne lähevad lapsed ja lapsed lähevad sellepärast, et vanemad lähevad ära ja vanemad lähevad sellepärast, et töökohta ei ole. Mitte vald ega riik ei tee neid töökohti. Töökohti teevad inimesed. Me peame ootama neid aktiivseid tagasi ja peame oma lastele aina õpetama-õpetama-õpetama.

Publik: Võibolla ei pea me pingutama selleks, et oleks nii nagu enne. 100 aastat tagasi elas 80% rahvastikust maal. Võibolla tuleb meil leida hoopis uus tasakaalupunkt ja uus sisu. Võibolla peabki maal elama rikkam.

Andres Oopkaup: Riikide majandusest on täna umbes 20% tootmist ja 80% teenuseid. Ma ei oska öelda, millised need tegevused on, mida ma saaksin teha kaugtööna või milliseid teenuseid pakkuda, millele oleks piisavalt turgu. Ka ettevõtjaks olemine ei ole meelakkumine. Miks ei hakata ettevõtjaks? Kogukond võiks tunnustada ettevõtjaid, sest nemad loovad töökohti. Statistikud ütlesid, et elukoha valikul on kõige olulisem töökoht, siis on pikk tühi maa ja tulevad elukoht, teenused ja kõige lõpus tuleb kogukond.

Tiit Niilo: Kindel on see, et Kagu-Eesti on konkurentsivõimelise elukeskkonnana kaardil ka 100 ja 200 aasta pärast. Elukohana on piirkond super. Teravik on sissetulekul ja kriitilistel teenustel, mis siin elamiseks vajalikud oleksid. Poliitikat mõjutada on nii väikese protsendiga, nagu maal elanikke on, äärmiselt keeruline. 101 valitakse 80% linlaste häältega. Seega: peame töötleva linlasi, et ka nemad meie olemasolu oluliseks peaksid. Millised on kriitilised teenused, mis peavad olema.

Publik: Lumesahk, kiire internet, elekter, arstiabi.

Me oleme reformidega ära viinud haritud inimesed maalt, mistõttu ei ole piirkondades ka kriitilist arvu ettevõtlikke inimesi.

Rando Värnik: Riik näitab väga halba eeskujut, kui ta viib oma asutusi piirkondadest välja. Ta on kõik valesti teinud. Viiakse ära sotsiaalne kapasiteet. Inimeste äraviimisega piirkonnast kaugenebki oluline osa kogukonnast.

Andres Oopkaup: Mina olen öelnud, et Statistikaametit on põhimõtteliselt võimalik viia Valka. Aga ma ei usu iialgi, et ma suudan leida 300 inimest sealt, kes suudavad seda tööd teha. Praktika näitab, et asutusega kaasa maapiirkonda läheb u 10% inimesi. Kui täna töötavab Statistikaametis 300 inimest, siis 270 tuleb leida kohapealt.

Mait Klaassen: Kui me räägime elust maal, siis see ei ole ainult põllumajandus või esmatootmine. Koostasin nimekirja, milliseid teenuseid võiks veel maal KOV pakkuda ja nimekiri tuli tihe. Olen alati öelnud, et praegused väikesed vallad on kõige efektiivsem regionaalpoliitiline instrument, mis tagavad, et investeeringud jõuavad igale poole. Haldusreformi kasu ma siin ei näe: kui öeldakse, et praegused vallad on võimetud, siis uute valdade loomisega vabastatakse ametist suur hulk „võimetuid“ ametnikke, kes jäävad tööjõuturul raskesse olukorda. Mida nemad edasi teevad? Lahkuvad ka?

Meelis Mõttus (publiku seast): Ettevõtluskeskkonnast. Huvitav, kas kellegi silmad avaneksid siis, kui saabuks teade, et Lõunapiimas ei tööta enam ühtegi inimest, vaid terve hulk mingeid Läti FIEsid.

Ivika Nõgel: Ainult 5% maainimestest tegeleb põlluamajandusega. Ja sellel on eraldi ministeerium. Haldusreformist rääkides, praeguste valdade madal võimekus ei tähenda, et ametnikud oleksid ebapädevad, vaid ei jätku ametnikku kõigi vajalike valdkondadega tegelema. Suurem omavalitsus saab paremini katta ära erinevad valdkonnad ja paremini katta ära ka arendusvaldkonnad. Minda loodan, et meie kandis tulevad head ja tugevad omavalitsused. Ning minu arvates ei peagi ametnike arv vähenema, vaid nad saavad tunduvalt efektiivsemalt töötada.

Rando Värnik: Mitmekesisestatutud tegevus on märksõna. Mida mitmekesisemad on tegevusalad ja turg, seda parem. Meil on vaja erinevatele sotsiaalsetele gruppidele tööd. Oluline on ka riigi roll. Kuidas me saaksime hangetesse sisse kirjutada, et kohalik on parem. Sellisedki meetmed tugevdavad kohalikku ettevõtlust.

Tiit Niilo: Kas initsiatiiv 50 töötajaga Statistikaameti kontori avamiseks Valgas peaks tulema Valgast?

Andres Oopkaup: Jah. FAO peakontor on Itaalias. 1-2 kvartalit peakontorit üür maksab 1 liir. Kõik lugematud ametnikud, kes sinna sõidavad koosolekutele, tarbivad kohapeal teenuseid. Piirkondade initsiatiiv võiks olla suunatud nende tingimuste loomisele, et pakkuda kaugtöökohti.

Britt Vahter (publiku seast): Teinekord piisab väikestest ja veidratest asjadest, et saada hoogu juurde. Ida-Viru maavanem rääkis loo, kuidas üks keskmise tuntusega hiinlane oli teinud Budapestis selfie ning postitanud selle sotsiaalmeedias allkirjaga, et tegu on Euroopa ilusaima linnaga. Lennud Hiinast Budapesti tõusid hüppeliselt.

Tiit Niilo: Tõesti, teistmoodi mõtlemist on vaja. Ühe käega kasvatad lehma ja künnad põldu. Aga teise käega pead olema kaasajas ja suutma mõelda suures pildis.

Ivika Nõgel: Ainuke võimalus on heade säravate ideedega inimesi juurde saada. Me ise enam ei jõua ju kõiki ideid ellu viia. Need linnainimesed, kes siia tulevad, ei lase seda sood niilihtsalt kuivendada.

Rando Värnik: Kõik algab mõtlemisest, mis on meie väärtused, millist tehnilist ja sotsiaalset innovatsiooni saame luua. Kõigi nende sõnade taga on lahendused.